

Potential and Opportunity for Developing Community Tourism Based on Local Legends, The Legend of Phra Ruang, Si Satchanalai District, Sukhothai Province

Rotsukhon Pradit^{1*} and Yuvadee Phongrod¹

¹ Major in Public Administration, Social science and local development, Pibulsongkram Rajabhat University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: Rotsukhon.p@psru.ac.th

ABSTRACT

This article aimed (1) to study the history of the community based on the Phra Ruang legend in the Si Satchanalai District; (2) to analyze the potential and opportunities for developing community tourism based on the Phra Ruang legend in the Si Satchanalai District; and (3) to create a community tourism route based on the local legend. Data were collected with 5 local scholars and 15 community leaders, selected specifically. The tools used for data collection were interviews and focus group guidelines. Data were analyzed using content analysis. The results of the study found that the legend of Phra Ruang and the travel route according to the legend of Phra Ruang includes Phra That Muta in the area of Wat Phra Si Rattana Mahathat Ratchaworawihan. Kaeng Luang is in the Si Satchanalai Historical Park. The legend of Phra Ruang that appears in the Sarachit subdistrict is a story about Phra Ruang following his lover, Nang Kham, to various places. Until it appeared that it was the naming of places and villages according to legends, including Nasammum, Sawannongkham, Bansaentor, Bansamlum, Nangkham cave, Nong Chorakhe, Bancook, and Bansarachit. Potential and opportunities for development Local legends, the legend of Phra Ruang, appear to have evidence of connections that can actually be found are interesting and spread out in various places of the community. If it is developed into a tourist destination with community participation, it will cause income distribution and sustainable development of community tourism. There are 3 tourism routes that can be connected according to the legend of Phra Ruang, consisting of 1) The legend of Phra Ruang Si Satchanalai is connected to the legend of Phra Ruang of Sukhothai, Sukhothai Historical Park 2) The legend of Phra Ruang Si Satchanalai is connected to the Si Satchanalai Historical Park and 3) The legend of Phra Ruang Si Satchanalai is connected to the legend of Phra Ruang Muang Nakhon Chum, Kamphaeng Phet Historical Park. The problems and obstacles of development are the lack of systematic collection of local legend knowledge and the lack of integration in the development of joint tourism between communities along the legendary route.

Keywords: Potential and Opportunity for Tourism Development, Legend of Phra Ruang, Community Tourism

ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตามตำนานท้องถิ่น ตำนานพระร่วง อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

รสสุคนธ์ ประดิษฐ์^{1*} และ ยุวดี พ่วงรอด¹

¹ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: Rotsukhon.p@psru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนตามตำนานพระร่วงในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัย (2) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตามตำนานพระร่วงในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัย และ (3) เพื่อสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนตามตำนานท้องถิ่น ตำนานพระร่วงศรีสัชนาลัย เก็บข้อมูลกับปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน และผู้นำชุมชนในชุมชนเส้นทางตามตำนานจำนวน 15 คน เลือกโดยเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสัมภาษณ์และแนวทางการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า ตำนานพระร่วงและเส้นทางการท่องเที่ยวตามตำนานพระร่วงประกอบไปด้วยพระธาตุมูเตาที่อยู่ในบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุราชวรวิหาร แก่งหลวงอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ตำนานพระร่วงที่ปรากฏในพื้นที่ตำบลสารจิตรจะเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระร่วงติดตามคนรักคือนางคำไปยังสถานที่ต่างๆ จนปรากฏเป็นการตั้งชื่อสถานที่และตั้งชื่อหมู่บ้านตามตำนานที่ประกอบไปด้วย นาสามมูม สะพานหนองขาม บ้านแสนตอ บ้านสามหลุม ถ้ำนางคำ หนองจระเข้ บ้านคูก และบ้านสารจิตร ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนา ตำนานท้องถิ่นตำนานพระร่วงปรากฏหลักฐานเชื่อมโยงที่สามารถค้นพบได้จริงและมีความน่าสนใจซึ่งกระจายไปตามจุดต่างๆ ของชุมชนหากมีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจะทำให้เกิดการกระจายรายได้และเกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน และสามารถเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวตามตำนานพระร่วงได้จำนวน 3 เส้นทาง ประกอบด้วย 1) ตำนานพระร่วงศรีสัชนาลัยเชื่อมโยงกับตำนานพระร่วงเมืองสุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย 2) ตำนานพระร่วงศรีสัชนาลัยเชื่อมโยงกับอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย และ 3) ตำนานพระร่วงศรีสัชนาลัยเชื่อมโยงกับตำนานพระร่วงเมืองนครชุม อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาขาดการเก็บรวบรวมเป็นองค์ความรู้ตำนานท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและขาดการบูรณาการในการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างชุมชนในเส้นทางตามตำนาน

คำสำคัญ: ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยว, ตำนานพระร่วง, การท่องเที่ยวชุมชน

© 2024 JSSP: Journal of Social Science Panyapat

บทนำ

พระร่วง ถือเป็นวีรบุรุษในตำนานของคนไทยมาตั้งแต่อดีตกาล ซึ่งในความจริงเป็นบุคคลสมมุติทางประวัติศาสตร์ที่คนไทยรับรู้ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ และเป็นแรงบันดาลใจให้ประชาชนไทยปลดแอกจากรัฐจอมจนสามารถตั้งรากฐานบ้านเมืองของคนไทยที่เป็นอิสระ ตำนานพระร่วงในพงศาวดารเหนือกล่าวถึงพระองค์พระร่วงในฐานะต้นวงศ์ของกษัตริย์สุโขทัยมีอยู่ 2 เรื่องด้วยกัน ได้แก่ พระร่วงสวรรคโลก กล่าวถึงพระร่วงที่เป็นโอรสของกษัตริย์องค์หนึ่งซึ่งครองเมืองแล้วออกไปบำเพ็ญพรตอยู่ในป่าชื่อพระอภัยราชาคามณี โดยเหตุการณ์เกิดที่เมืองสวรรคโลกบริเวณแก่งหลวงซึ่งอยู่บริเวณหน้าอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย อีกตำนานหนึ่งคือพระร่วงชาวละโว้ผู้มีวาจาสิทธิ์ ทรงเป็นบุตรของนายคงครောหัวหน้าชาวไทยที่ต้องส่งส่วยน้ำให้ขอม เมื่อถึงเวลาที่ชาวไทยต้องส่งส่วยน้ำโดยบรรจุในเครื่องดินเผาจากเมืองลพบุรีไปเมืองขอมเนื่องจากเครื่องดินเผาเป็นภาชนะหนัก พระร่วงจึงใช้วาจาสิทธิ์ขอให้ขลอมสามารถใส่น้ำได้จึงทำให้การขนส่งน้ำมีน้ำหนัก

เขาและจัดส่งได้ทันเวลา การเชื่อมโยงพระร่วงกับการสืบเชื้อพระวงศ์ของกษัตริย์สุโขทัยก่อนข้างมีความคลุมเครือ เพราะในทางประวัติศาสตร์ถือว่าพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เป็นผู้สถาปนารัฐสุโขทัย จากการศึกษาจารึกสมัยสุโขทัยที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ก็ไม่ได้กล่าวเรียกพระองค์และกษัตริย์ที่สืบเชื้อสายจากพระองค์ว่าพระร่วงเลย เพียงแต่ได้รับการเรียกขานจากเมืองใกล้เคียงว่าวงศ์พระร่วง (ตินาร์ บุญธรรม, 2555)

อย่างไรก็ตาม จากเรื่องเล่าขานเกี่ยวกับตำนานพระร่วงได้เกิดการใช้คำว่าพระร่วงเรียกชื่อสถานที่โบราณต่าง ๆ อาทิ ถนนพระร่วง เป็นถนนสายประวัติศาสตร์ที่เชื่อมระหว่างเมืองกำแพงเพชรผ่านสุโขทัยจดศรีสัชนาลัย ด้วยระยะทาง 123 กิโลเมตร เชื่อว่าถนนสายนี้สร้างเมื่อ 700 ปีมาแล้วเพื่อใช้เป็นเส้นทางยุทธศาสตร์อาจถือว่าเป็นทางหลวงแผ่นดินสายแรกของประเทศไทย นอกจากนี้มีการกล่าวถึงโชคพระร่วงลงพระขรรค์ซึ่งเป็นร่องน้ำธรรมชาติที่ตำนานกล่าวว่าพระร่วงใช้พระขรรค์ฟันหินตรงนั้นให้แตกออกเป็นร่องน้ำเพื่อให้น้ำจากเทือกเขาไหลลงไปยังเมืองสุโขทัยได้ ซึ่งถือเป็นแหล่งต้นน้ำโบราณของกรุงสุโขทัยตั้งแต่ได้มีการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์หรือท่านบพระร่วงเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้มาแต่โบราณ ปัจจุบันตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ได้ถูกพัฒนาขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวและถือได้ว่าเป็นอีกจุดท่องเที่ยวที่สำคัญของสุโขทัย ที่นักท่องเที่ยวแนวผจญภัยเชิงประวัติศาสตร์ชื่นชอบและหาโอกาสมาพิสูจน์สัมผัสธรรมชาติแบบใกล้ชิดเป็นประจำทุกปี เนินปราสาทพระร่วงตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ตั้งอยู่ติดกับวัดมหาธาตุโดยสันนิษฐานว่าเป็นที่ตั้งของพระราชวังกรุงสุโขทัย นับว่าเป็นอีกหนึ่งในโบราณสถานที่ใครมาเที่ยวสุโขทัยไม่ควรพลาดมาเที่ยวชม (ตินาร์ บุญธรรม, 2555)

พื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นที่ตั้งของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยอารยธรรมโบราณของอาณาจักรสุโขทัยที่ยังคงปรากฏหลักฐานให้คนรุ่นหลังได้เข้าไปเรียนรู้และเที่ยวชม ซึ่งนอกจากจะเป็นที่ตั้งของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยแล้วยังเป็นพื้นที่ที่ปรากฏเรื่องเล่าขานตำนานพระร่วงที่มีการเล่าต่อกันสืบมา โดยเฉพาะการปรากฏเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานพระร่วงในพื้นที่ตำบลศรีสัชนาลัยและตำบลสารจิตร อาทิ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุราชวรวิหาร หรือวัดพระปรารักษ์ เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกแห่งเดียวของจังหวัด มีอายุตั้งแต่สมัยขอมเรืองอำนาจหรือประมาณ 800 กว่าปีมาแล้ว ภายในวัดมีปูชนียสถานที่สำคัญเช่น ภูมิพระร่วงพระลือ ภายในประดิษฐานรูปพระร่วงเจ้า-พระลือเจ้า ซึ่งตามตำนานเล่าว่าพระลือเป็นน้องของพระร่วง พระธิดามุเตา อยู่นอกกำแพงแก้วหลังองค์พระปรารักษ์ประธานมีตำนานเล่ามาแต่โบราณว่าพระร่วงและพระลือแข่งสร้างเจดีย์ (สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นสุโขทัย, 2566) รวมถึงปรากฏตำนานพระร่วงติดตามสาวคนรักไปในพื้นที่ต่างๆ จนเกิดเป็นตำนานเรื่องเล่าสู่การกลายเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีการเชื่อมโยงกับหลักฐานต่างๆ ที่ปรากฏในปัจจุบัน จากศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัย ทั้งการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ หากมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ ที่มีความน่าสนใจ ก็จะสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพเดิมที่จะดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้าท่องเที่ยวได้มากขึ้นและอยู่ในพื้นที่นานขึ้น นอกจากนี้หากสถานที่ต่างๆ ที่ปรากฏตามตำนานเรื่องเล่าได้ถูกนำมาพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางเข้าไปเที่ยวชมอันสามารถเชื่อมโยงถึงประวัติศาสตร์ที่ได้มีการค้นพบหลักฐานต่างๆ ก็จะช่วยทำให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชน เป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ได้เข้าไปเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชุมชนที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ การอนุรักษ์ และสืบสานต่อไป ก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนตามตำนานพระร่วงในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัย
2. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตามตำนานพระร่วงในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัย
3. เพื่อสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนตามตำนานท้องถิ่น ตำนานพระร่วงศรีสัชนาลัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.1 กลุ่มผู้นำชุมชน ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในด้านประวัติชุมชนเกี่ยวกับตำนานพระร่วง และให้ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตามตำนานท้องถิ่น ใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 15 คน

1.2 ประชาชนท้องถิ่น ผู้มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำนานพระร่วง ใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 5 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้นำชุมชนและประชาชนชาวบ้านเพื่อเก็บรวบรวมเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและตำนานพระร่วงตามการรับรู้ในพื้นที่ โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ตอนที่ 2 บริบทชุมชน ความเป็นมาของตำนาน ตอนที่ 3 ความต้องการในการพัฒนา ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนา และ ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามตำนานท้องถิ่น

2.2 แนวทางการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย บริบทชุมชน ตำนานพระร่วง หลักฐานตามตำนาน ความต้องการในการพัฒนา ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนา และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามตำนานท้องถิ่น

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแนวทางการสนทนากลุ่ม นำเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณา จำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของภาษา ประเด็นคำถามว่าครอบคลุมเนื้อหา แล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญประเมินความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยการหาค่าความสอดคล้อง IOC (Item Objective Congruen Index) เป็นรายข้อ แล้วพิจารณาเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC มากกว่า 0.5 ขึ้นไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ผู้วิจัยนำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยจากสำนักงานคมบติถึงกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

3.2 นัดหมายเวลาในการเข้าพบผู้ให้ข้อมูลสำคัญอย่างเพื่อทำการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ณ องค์การบริหารส่วนตำบลสารจิตรและวัดสารจิตร

3.3 ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มตามวันเวลาที่นัดหมาย

3.4 ทำการสัมภาษณ์ประชาชนชาวบ้านถึงบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชนตามตำนานพระร่วง ความต้องการในการพัฒนา ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนา และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามตำนานท้องถิ่น

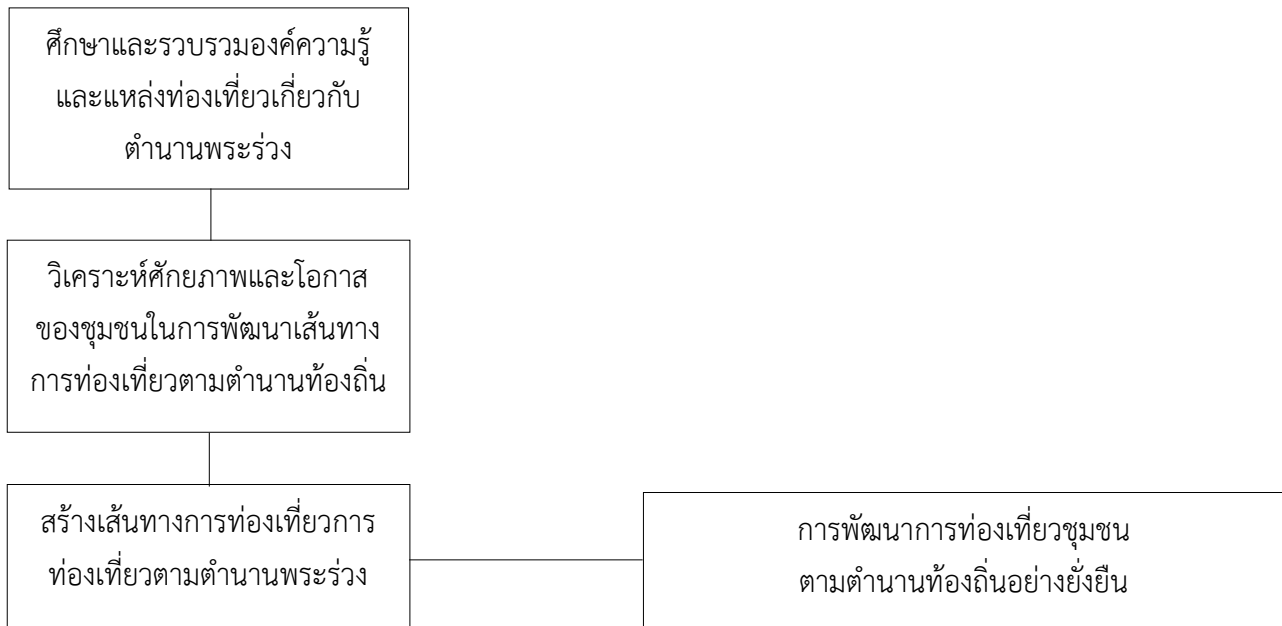
3.5 ทำการสนทนากลุ่มกับผู้นำชุมชนถึงบริบทชุมชน ตำนานพระร่วง หลักฐานตามตำนาน ความต้องการในการพัฒนา ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนา และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามตำนานท้องถิ่น

3.6 สืบหาพื้นที่ตามเส้นทางเพื่อศึกษาศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน และสร้างข้อเสนอแนะ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) และสรุปผลการวิจัย โดยใช้วิธีการบรรยายเชิงพรรณนา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. ประวัติศาสตร์ชุมชนตามตำนานพระร่วงในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัย

การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนตามตำนานพระร่วงในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัย พบว่าเรื่องเล่าตำนานพระร่วงในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัยที่มีการรับรู้และถ่ายทอดกันต่อๆ มา “พระร่วง” ตามตำนานท้องถิ่นมิได้มีการกล่าวถึงหรือระบุว่าพระร่วงเป็นพระมหากษัตริย์องค์ใดของสุโขทัย แต่สันนิษฐานกันว่าน่าจะเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองเมืองสุโขทัยในอดีต นอกจากนี้ตามตำนานท้องถิ่นก็มิได้มีการกล่าวขานว่าพระร่วงมีบิดามารดาหรือไม่หรือบิดามารดามีนามว่าอย่างไร แต่เป็นตำนานเล่าขานถึงครอบครัวพระร่วงว่ามีสองพี่น้อง พระร่วงคือผู้เป็นพี่ชายและมีน้องชายนามว่าพระลือ

นอกจากนี้ยังมีตำนานพระร่วงตามคนรักไปยังสถานที่ต่างๆ โดยจุดพิเศษความน่าสนใจของเรื่องเล่านี้คือการเล่าเรื่องพระร่วงจะอิงกับความเป็นมาของบ้านเมืองและสถานที่ต่างๆ ที่ปรากฏภายในชุมชน ทำให้กลายเป็นเรื่องเล่าที่มีชีวิตและเป็นตำนานที่สามารถตามรอยเพื่อค้นคว้าประวัติศาสตร์และสถานที่ที่เป็นหลักฐานได้ เรื่องเล่าตำนานพระร่วงในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัยจะปรากฏเส้นทางในสถานที่ต่างๆ ตามตำนานท้องถิ่นในตำบลศรีสัชนาลัยและตำบลสารจิตร ในตำบลศรีสัชนาลัยตามตำนานคำบอกเล่าเป็นเรื่องราวระหว่างพระร่วงและพระลือ (พี่ชายและน้องชาย) มีการแข่งขันกันเพื่อก่อสร้างเจดีย์ เจดีย์ของพระลือสร้างได้สูงกว่าของพระร่วง พระร่วงจึงไม่พอใจเตะยอดเจดีย์ของลือหักกระเด็นไปตกที่เมืองพิษณุโลก เจดีย์ที่พระร่วงสร้างในปัจจุบันคือปราสาทเจดีย์ประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุราชวรวิหาร (วัดพระปรางค์) เจดีย์ที่พระลือสร้างแต่ถูกพระร่วงเตะยอดเจดีย์ ปัจจุบันคือพระธาตุมูเตวที่อยู่ด้านทิศตะวันตกของพระศรีรัตนมหาธาตุราชวรวิหาร ส่วนยอดที่กระเด็นไปตกที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ (วัดใหญ่) เมืองพิษณุโลก ภายในบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุราชวรวิหารจะมีศาลพระร่วงพระลือ หรือ*กุฏิพระร่วงพระลือ*ตั้งอยู่ ภายในประดิษฐานรูปหล่อพระร่วงพระลือ (จำลอง) ที่เป็นสักการะของคนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชม ของสักการะที่นำมาบูชาที่ศาลพระร่วงพระลือจะใช้เป็นว่าว ที่เรียกว่าว่าวพระร่วงพระลือ เนื่องจากพระร่วงพระลือเป็นพี่น้องที่โปรดการละเล่นว่าวเป็นอย่างมาก

แก่งหลวง หรือแก่งเมือง แก่งหลวงจะตั้งอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย เป็นโขดหินธรรมชาติกันแม่น้ำยมแม่น้ำสายหลักของเมืองศรีสัชนาลัย ตามตำนานพระร่วงกล่าวถึงแก่งหลวงว่าเป็นบริเวณที่พระร่วงลงอาบน้ำแล้วหายไประบาดน้ำลงไปหาแม่ซึ่งเป็นนาคอยู่ในเมืองบาดาลเมื่อใดที่ผักบุงขึ้นที่แก่งนี้ขึ้นแล้วทอดยอไปพันถึงองค์พระปรางค์ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุราชวรวิหาร แสดงว่าพระร่วงได้กลับมาเกิดใหม่แล้ว

ตำนานพระร่วงที่ปรากฏในพื้นที่ตำบลสารจิตรจะเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระร่วงติดตามคนรักไปยังสถานที่ต่างๆ จนปรากฏเป็นการตั้งชื่อหมู่บ้านตามตำนาน โดยตำนานพระร่วงตามคนรักชื่อว่า “นางคำ” จนเรียกกันว่าตำนานพระร่วงนางคำ จากคำบอกเล่าคือพระร่วงเป็นชายผู้มีวิชาสิทธิ์และมีรูปงามใหญ่โตพบหญิงสาวที่ถูกตาต้องใจกำลังดำเนินอยู่ที่นาสามมุม แต่ทว่านางคำก็มีได้มีท่าทีสนใจพระร่วงแต่อย่างใดโดยตั้งอกตั้งใจก้มหน้าก้มตามาของตัวเองต่อไป

พระร่วงเห็นดังนั้นด้วยความมีวิชาสิทธิ์จึงกล่าวให้กล้าขึ้นเต็มผืนนา นางคำเห็นดังนั้นก็ตกใจจึงรีบวิ่งหนีไป เมื่อวิ่งหนีมาถึงบริเวณลำน้ำทำให้ไปต่อไม่ได้ นางคำจึงขอให้พระร่วงช่วยเนรมิตสะพานข้ามให้ พระร่วงผู้มีวิชาสิทธิ์ก็กล่าวสิ่งใดสิ่งนั้นก็จะจริงขึ้นมาทันที เมื่อพระร่วงกล่าวว่าให้มีสะพานข้ามลำน้ำสะพานก็ปรากฏขึ้น กลายเป็นสะพานที่เรียกว่าสะพานน้องข้าม แต่ปัจจุบันเพี้ยนเป็นสะพานหนองขาม ลำน้ำนั้นในปัจจุบันก็ถูกเรียกว่าคลองหนองขาม นางคำวิ่งหนีไปเรื่อยๆ จนถึงหมู่บ้านที่มีตอไม้อยู่เป็นจำนวนมาก พระร่วงเกิดสะดุดตอไม้ทำให้ล้มลง บริเวณหมู่บ้านนั้นจึงถูกตั้งชื่อว่า *บ้านแสนตอ* เมื่อพระร่วงวิ่งตามคนรักจนสะดุดตอล้มลง ด้วยพระร่วงเป็นชายที่มีร่างกายใหญ่โตเมื่อล้มลงจึงปรากฏเป็นหลุมขึ้น เรียกว่า *บ้านสามหลุม* เมื่อพระร่วงสะดุดตอล้มลง ในขณะที่นางคำก็ยังคงวิ่งหนีต่อไปและได้ไปแอบอยู่ในถ้ำบนภูเขา โดยได้นำผ้าถุงมาปิดปากถ้ำไว้เพื่อไม่ให้พระร่วงเข้าไป เพราะหากลอดผ้าถุงเข้าไปจะทำให้อิทธิฤทธิ์ของพระร่วงเสื่อม จนกลายมาเป็นความเชื่อจนถึงปัจจุบันว่าชายห้ามลอดผ้าถุงผู้หญิงเพราะของในตัวต่างๆ จะเสื่อมลงได้ พระร่วงซึ่งรออยู่ปากถ้ำพยายามอ้อนวอนขอร้องให้นางคำออกมา แต่จะอ้อนวอนเพียงใดนางคำก็มีได้ยอมออกมา ด้วยความโกรธแค้นพระร่วงจึงสาปให้นางคำอยู่ในถ้ำนั้นตลอดไป ภูเขานั้นจึงถูกเรียกว่า *เขานางคำ* บริเวณด้านล่างของเขานางคำมีการสร้างศาลนางคำ (ศาลแม่นางบัวคำ) ขึ้นเพื่อเป็นที่เคารพสักการะของผู้คนในท้องที่และผู้คนจากอำเภอใกล้เคียง เมื่อพระร่วงสาปให้นางคำต้องอยู่ในถ้ำนั้นตลอดไปแล้ว พระร่วงมาถึงบริเวณใกล้ๆ กับเขานางคำพบว่าแม่น้ำขนาดใหญ่อยู่ในบริเวณนั้นมีกระเข้าอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก พระร่วงจึงเสกให้กระเข้าคอยเฝ้านางคำเอาไว้มิให้ออกมาจากถ้ำได้ บริเวณนี้ปัจจุบันมีการขุดลอกเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ใช้สำหรับการทำเกษตรกรรมของชาวตำบลสารจิตร แหล่งน้ำนี้ถูกเรียกว่า *หนองจระเข้*

2. ผลการวิเคราะห์ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตามตำนานพระร่วงในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัย

ผลการวิเคราะห์ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตามตำนานพระร่วงในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัย พบว่า

2.1 จุดแข็ง

- 1) ตำนานท้องถิ่นตำนานพระร่วงเป็นตำนานที่เชื่อมโยงไปถึงบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์เมืองสุโขทัย ที่เรียกกันว่าพระร่วงเจ้า ที่มีความสำคัญและมีความน่าสนใจเนื่องจากสุโขทัยเป็นอาณาจักรแห่งแรกของคนไทย
- 2) ตำนานท้องถิ่นตำนานพระร่วงปรากฏหลักฐานเชื่อมโยงที่สามารถค้นพบได้จริงและมีความน่าสนใจ
- 3) ชุมชนในเส้นทางตามตำนานพระร่วงประกอบไปด้วยชุมชนศรีสัชนาลัยและชุมชนบ้านคุปพัฒนา ตำบลสารจิตร มีการพัฒนาโฮมสเตย์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนและเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว
- 4) มีสินค้าชุมชนที่เชื่อมโยงกับตำนานพระร่วงได้ เช่น ข้าวตอกพระร่วง พระร่วงหลังรางปืน เป็นต้น
- 5) เส้นทางตามตำนานพระร่วงศรีสัชนาลัยอยู่ไม่ห่างไกลกันและกระจายไปตามจุดต่างๆ ภายในชุมชน โดยเฉพาะพื้นที่ตำบลสารจิตร ที่สามารถนำนักท่องเที่ยวเที่ยวชมได้ภายในหนึ่งวัน นอกจากนี้หากมีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวยังจะทำให้เกิดการกระจายรายได้ภายในชุมชนและเกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน
- 6) เส้นทางตามตำนานพระร่วงบางแหล่งตั้งอยู่ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเดิมที่มีศักยภาพเดิมที่จะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

2.2 จุดอ่อน

- 1) เส้นทางตามตำนานพระร่วงศรีสัชนาลัยยังขาดการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชุมชน
- 2) ขาดการบูรณาการในการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างชุมชนตามเส้นทางตำนานพระร่วงที่ประกอบไปด้วยตำบลศรีสัชนาลัยและตำบลสารจิตร

- 3) เส้นทางตามตำนานพระร่วงศรีสัชนาลัยขาดการเก็บรวบรวมเป็นองค์ความรู้อย่างเป็นระบบสำหรับการศึกษา ค้นคว้า และการเรียนรู้
- 4) เส้นทางตามตำนานพระร่วงบางจุดมีความยากลำบากในการเข้าถึงโดยเฉพาะเส้นทางการคมนาคม ขาดป้ายบอกทาง และป้ายอธิบายความสำคัญ
- 5) ขาดแคลนงบประมาณในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามตำนาน
- 6) ชุมชนบ้านคุกพัฒนา ตำบลสารจิตร มีการนำตำนานว่าพระร่วงมาเป็นจุดขายของการท่องเที่ยวที่ช่วยดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวได้ดี แต่ยังขาดการเชื่อมโยงกับแหล่งตำนานอื่นๆ ในการให้ความรู้และดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

2.3 โอกาส

- 1) อำเภอศรีสัชนาลัยมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพเดิม เช่น อุทยานประวัติศาสตร์แห่งชาติศรีสัชนาลัย อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นเมืองมรดกโลก ที่สามารถเชื่อมโยงกับเส้นทางการท่องเที่ยวตามตำนานพระร่วงได้
- 2) พื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัยมีหน่วยงานความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวคือองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) เนื่องจากเป็นเขตพัฒนาการท่องเที่ยวมรดกโลกด้านวัฒนธรรม
- 3) ตำนานพระร่วงศรีสัชนาลัยสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งหลักฐานตำนานพระร่วงเมืองสุโขทัย และตำนานพระร่วงในจังหวัดกำแพงเพชรที่สามารถเชื่อมโยงเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวร่วมกันได้

2.4 อุปสรรค

- 1) ในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัยมีการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านนาต้นจั่นที่มีศักยภาพซึ่งถือเป็นคู่แข่งสำคัญในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ต่างๆ
- 2) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัยยังดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ไม่ดีเท่ากับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์สุโขทัย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
- 3) พื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัยขาดการจัดกิจกรรม/งานประเพณีเพื่อกระตุ้นหรือส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ให้เป็นรู้จักและเดินทางมาเยือนของนักท่องเที่ยว
- 4) เทคโนโลยีด้านการท่องเที่ยวทันสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ชุมชนยังไม่มีศักยภาพในการเข้าถึงและพัฒนาเทคโนโลยีหรือสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ เช่น การสร้างแบบจำลองเส้นทางการท่องเที่ยว เป็นต้น

3. ผลการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวชมชนตามตำนานท้องถิ่น ตำนานพระร่วงศรีสัชชาลัย

ภาพที่ 2 แสดงเส้นทางท่องเที่ยวตามตำนานท้องถิ่น “ตำนานพระร่วง อำเภอสรีสัชชาลัย จังหวัดสุโขทัย”

เส้นทางท่องเที่ยวตามตำนานท้องถิ่น ตำนานพระร่วง อำเภอสรีสัชชาลัย จังหวัดสุโขทัย พบว่า มีแหล่งท่องเที่ยวตามตำนานในเส้นทางดังนี้

1) พระปรางค์, พระธาตุมูเตา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุราชวรวิหาร เป็นเจดีย์ที่อยู่ในบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ปัจจุบันพระธาตุมูเตาไม่มียอดอยู่ด้านหลังปรางค์ประธานนอกกำแพงแก้ว ตัวพระธาตุมูเตาก่อด้วยศิลาแลงฐานเป็นสี่เหลี่ยมซ้อนกัน 4 ชั้น มีทรวดทรงสัณฐานคล้ายเจดีย์มอญจึงเรียกว่า พระมูเตา เกี่ยวข้องกับตำนานพระร่วงตามการเล่าขานว่าทั้งพระปรางค์และพระธาตุมูเตาเกิดจากการที่พระร่วงและพระลือ (พระอนุชา) แข่งกันสร้างขึ้น พระลือสร้างได้สูงกว่าพระร่วงไม่พอพระทัยตั้งเตะยอดหักกระเด็นไปตกที่เมืองพิษณุโลก

2) ศาลพระร่วงพระลือ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดพระปรางค์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชชาลัย เป็นกลุ่มโบราณสถานที่ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองเก่าศรีสัชชาลัย ภายในประดิษฐานรูปหล่อพระร่วงพระลือ (จำลอง) เป็นที่ให้กราบไว้สักการบูชา

3) แก่งหลวง เป็นแก่งหินในแม่น้ำยมที่อยู่ในบริเวณเมืองโบราณศรีสัชชาลัย เกิดจากแม่น้ำไหลผ่านแนวภูเขาที่เป็นผนังหินควอร์ตซ์วางตัวขวางกั้นแม่น้ำที่เป็นเสมือนเขื่อนกั้นแม่น้ำยม

4) บ้านแสนตอ มีต้นยางนาใหญ่อายุกว่า 100 ปี เป็นสัญลักษณ์ และมีวัดแสนตอซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน

5) บ้านสามหลุม เป็นหมู่บ้านที่ผู้คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าว ทำสวนกล้วย อ้อย มันสำปะหลัง การเที่ยวชมสามารถชมวิถีชีวิตชาวบ้าน ชมวิถีการทำเกษตร

- 6) นาสามมูม ปัจจุบันเป็นพื้นที่สำหรับการเกษตรของเกษตรกร
- 7) สะพานหนองขาม เป็นเส้นทางสัญจรสำหรับชาวบ้านเกษตรกรบริเวณสะพานจะมีลำน้ำสายเล็กๆ เป็นลำน้ำน้ำที่ใช้สำหรับการทำการเกษตร
- 8) วัดสารจิตร์ เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึงงานประเพณีประจำท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวสามารถเชื่อมโยงการเที่ยวกับตำนานพระร่วงได้
- 9) โฮมสเตย์บ้านคุพัฒนา พักโฮมสเตย์และศูนย์เรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เรียนรู้ประเพณีการเล่นว่าวที่เรียกว่าว่าวพระร่วงพระลือ
- 10) ศาลนางคำ เป็นที่เคารพสักการะของผู้คนในท้องที่ ชาวบ้านจะนิยมนำพานบายศรีมาถวายเพื่อขอให้สิ่งที่ดีขึ้นปรารถนา
- 11) เขานางคำ, ถ้ำนางคำ ภูเขาและถ้ำตามธรรมชาติที่ตั้งอยู่ภายในชุมชน
- 12) หนองจระเข้ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรขนาดใหญ่ของชุมชน

อภิปรายผล

ประวัติศาสตร์ชุมชนตามตำนานพระร่วงในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัย พบว่า ตำนานพระร่วงอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เป็นตำนานท้องถิ่นที่เล่าขานสืบต่อกันมาแบบมุขปาฐะ พระร่วงเป็นผู้นำในสมัยโบราณที่ยังส่งผลต่อความเชื่อและวิถีต่างๆ ของคนในท้องถิ่นในปัจจุบัน ตำนานเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระร่วงติดตามคนรักไปยังที่ต่างๆ โดยเส้นทางตามเรื่องเล่าจะผูกกับสถานที่ที่สามารถค้นหาแหล่งที่ตั้งหรือหลักฐานได้หรือจากตำนานทำให้นำมาสู่การตั้งชื่อหมู่บ้านหรือชุมชนสอดคล้องกับ มณรรดา ศิลปบรรเลง (2560) ศึกษาเรื่องเรื่องเล่าพระร่วงตำบลสารจิตร์ – พระร่วงตำบลนครชุม : การศึกษาเปรียบเทียบ พบว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระร่วงได้รับอิทธิพลจากเผยแพร่ข้อมูลประวัติศาสตร์จากวรรณกรรมประวัติศาสตร์ การสร้างสรรค์ของแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันออกไปเป็นผลจากภูมิศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี สำนึกร่วมของผู้คนอาศัยวีรบุรุษประจำถิ่นเป็นแรงบันดาลใจในการตั้งชื่อบ้านนามเมืองและกิจกรรมสำคัญประจำถิ่นจนกลายเป็นอัตลักษณ์พิเศษที่ทำให้คนในถิ่นภาคภูมิใจต่อตนเองและถิ่นที่อยู่ว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญและความเป็นมาของประวัติศาสตร์ชาติ

ผลวิเคราะห์ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตามตำนานพระร่วงในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัย พบว่า ตำนานพระร่วงก่อให้เกิดศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ตำนานพระร่วงปรากฏหลักฐานเชื่อมโยงที่สามารถค้นพบได้จริงและมีความน่าสนใจที่สามารถเชื่อมโยงไปถึงบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์เมืองสุโขทัย และการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตามตำนานสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในพื้นที่และสามารถเชื่อมโยงเส้นทางของตำนานพระร่วงนครชุมและตำนานพระร่วงกำแพงเพชรได้ ที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับ สอดคล้องกับ มณรรดา ศิลปบรรเลง (2560) ศึกษาเรื่องเรื่องเล่าพระร่วงตำบลสารจิตร์ – พระร่วงตำบลนครชุม : การศึกษาเปรียบเทียบ พบว่าเรื่องเล่าพระร่วงทั้ง 2 สำนวนจะเป็นที่รับรู้อยู่เพียงแต่เฉพาะถิ่นจนถูกมองว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ท้องถิ่นประยุกต์ให้รองรับกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายใต้ความคิดแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่นำเอาเรื่องเล่ามาประยุกต์ให้เกิดเป็นกิจกรรมเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจต่อผู้คนในท้องถิ่นได้ สอดคล้องกับอุษา กล้าวิจารณ์ (2560) ศึกษาเรื่องแนวทางสู่ความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่าการพัฒนาคนและด้านเศรษฐกิจชุมชนและคุณภาพชีวิตและมุ่งมั่นแสดงให้เห็นแนวทางสู่ความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยขึ้นอยู่กับปัจจัยหลักอันได้แก่ศักยภาพของคนในชุมชนและศักยภาพของการบริหารจัดการและต้องมีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน ตั้งแต่การประเมินความเป็นไปได้ของชุมชนการดำเนินงานและการประเมินผล หากชุมชนนำไปใช้ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแล้วก็จะทำให้ชุมชนเกิดความยั่งยืนได้

ผลการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนตามตำนานท้องถิ่น ตำนานพระร่วงศรีสัชนาลัย พบว่า เส้นทางท่องเที่ยวตามตำนานท้องถิ่น ตำนานพระร่วง อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย พบว่ามีแหล่งท่องเที่ยวตามตำนานในเส้นทางดังนี้ 1) พระปรางค์, พระธาตุมูเตา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุราชวรวิหาร 2) ศาลพระร่วงพระลือ วัดพระศรีรัตนมหา

ธาตุ 3) แก่งหลวง 4) บ้านแสนตอ 5) บ้านสามหลุม 6) นาสามมูม 7) สะพานหนองขาม 8) วัดสารจิตร์ 9) โสมสเดย์บ้านคุกพัฒนา 10) ศาลนางคำ 11) เขานางคำ, ถ้ำนางคำ 12) หนองจระเข้ ซึ่งหากมีการส่งเสริมและพัฒนาเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนตามเส้นทางตำนานจะก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น สอดคล้องกับ มณรรดา ศิลปบรรเลง (2560) ศึกษาเรื่องคติความเชื่อเรื่องพระร่วงในสังคมไทย: บทบาทและการดำรงอยู่ ผลการศึกษาพบว่าตำนานพระร่วงตำบลสารจิตร์ถูกร้อยเรียงด้วยเรื่องราวความรักของพระร่วงที่มีต่อสาวงามประจำตำบลสารจิตร์ทำให้เกิดเป็นชื่อบ้านและเป็นผลให้เกิดความพยายามในการผลักดันให้เกิดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวแบบตามรอย (Tourism for special interest) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับพิฑูรย์ ทองฉิม และคณะ (2565) ศึกษาเรื่องรูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงเพื่อเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลาอย่างยั่งยืน พบว่ารูปแบบการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงจังหวัดสงขลา เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (special interest tourism) ซึ่งมีการผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ (natural based tourism) และแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism) เข้าไปด้วย ทั้งนี้จากการทดลองผู้เข้าร่วมทดลองท่องเที่ยวมีความคาดหวังพบเห็นร่องรอยหลักฐานและการเล่าเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงในสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ของจังหวัดสงขลา

องค์ความรู้ใหม่

ตำนานหรือวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีการเล่าสืบต่อกันมาแบบมุขปาฐะ เช่น ตำนานพระร่วงสุโขทัยที่ปรากฏเรื่องเล่าในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ควรมีการรวบรวมเพื่อให้เกิดการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าให้แก่เยาวชนคนรุ่นหลัง นอกจากนี้ตำนานหรือวรรณกรรมท้องถิ่นตำนานพระร่วงสามารถนำมาพัฒนาเพื่อให้เกิดเป็นเส้นทางท่องเที่ยว เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ชุมชน ที่จะสามารถยกระดับและส่งเสริมเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนที่จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนทำให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ เกิดเป็นอัตลักษณ์ชุมชนที่โดดเด่นแตกต่างอย่างน่าสนใจ แต่ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามตำนานคือชุมชนขาดแคลนงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาเส้นทางเข้าถึง รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว ดังนั้น ในการดำเนินการพัฒนาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และกลุ่มผู้ประกอบการ ควรบูรณาการการทำงานในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามตำนานท้องถิ่นตำนานพระร่วงร่วมกัน

สรุปผลการวิจัย

ตำนานพระร่วงอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ประกอบไปด้วยตำนานระหว่างพระร่วงและพระลือ (พี่ชายและน้องชาย) มีการแข่งขันกันเพื่อก่อสร้างเจดีย์กลายเป็นเรื่องเล่าเจดีย์ของพระร่วงที่ตั้งอยู่ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุราชวรวิหาร และเจดีย์ของพระลือที่ถูกเตะไปตกที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก รวมถึงตำนานของสองพี่น้องที่ขึ้นขอบการเล่นว่าวจนทำให้ว่าวกลายเป็นการละเล่นที่เป็นอัตลักษณ์ประจำท้องถิ่นในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังเป็นตำนานเรื่องพระร่วงติดตามสาวคนรักไปยังสถานที่ต่างๆ จนเกิดกลายเป็นเรื่องเล่าและเส้นทางที่สามารถระบุที่ตั้งและหลักฐานปรากฏในปัจจุบันได้รวมไปจนถึงการนำเรื่องเล่าจากตำนานมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านชุมชนที่มีความน่าสนใจ เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระร่วงติดตามคนรักคือนางคำไปยังสถานที่ต่างๆ จนปรากฏเป็นการตั้งชื่อสถานที่และตั้งชื่อหมู่บ้านตามตำนานที่ประกอบไปด้วยนาสามมูม สะพานหนองขาม บ้านแสนตอ บ้านสามหลุม ถ้ำนางคำ หนองจระเข้ บ้านคุก และบ้านสารจิตร์ เส้นทางตามตำนานก่อให้เกิดศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนเนื่องจากตำนานท้องถิ่นตำนานพระร่วงเป็นตำนานที่เชื่อมโยงไปถึงบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์เมืองสุโขทัย ที่เรียกกันว่าพระร่วงเจ้าที่มีความสำคัญและมีความน่าสนใจเนื่องจากสุโขทัยเป็นอาณาจักรแห่งแรกของคนไทย ตำนานพระร่วงปรากฏหลักฐานเชื่อมโยงที่สามารถค้นพบได้จริงภายในท้องถิ่นมีสินค้าชุมชนที่เชื่อมโยงกับตำนานพระร่วงได้ เช่น ข้าวตอกพระร่วง พระร่วงหลังรางปืน เป็นต้น ตำนานพระร่วงศรีสัชนาลัยยังสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวเดิมที่มีศักยภาพและมีความเกี่ยวข้องกับตำนานพระร่วงได้จำนวน 3 เส้นทาง ประกอบด้วย 1) ตำนานพระร่วงศรีสัชนาลัยเชื่อมโยงกับตำนานพระร่วงเมืองสุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์

สุโขทัย 2) ตำนานพระร่วงศรีสัชชาลัยเชื่อมโยงกับอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชชาลัย และ 3) ตำนานพระร่วงศรีสัชชาลัยเชื่อมโยงกับตำนานพระร่วงเมืองนครชุม อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนพบว่าเส้นทางตามตำนานพระร่วงศรีสัชชาลัยส่วนใหญ่ยังขาดการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชุมชน ขาดการพัฒนาเส้นทาง การเข้าถึง ป้ายบอกทาง และสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวต่างๆ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ตำนานพระร่วงถือเป็นตำนานท้องถิ่นที่มีความน่าสนใจและมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของผู้นับในตำบลสารจิตร ชุมชนควรดำเนินการจัดให้มีการบันทึกหลักฐานหรือสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ตำนานท้องถิ่นให้ลูกหลานได้เรียนรู้และศึกษาค้นคว้าเมื่อไม่ให้เลือนหายไปตามกาลเวลา

1.2 ควรมีการพัฒนาอาหารพื้นถิ่นที่เชื่อมโยงกับตำนานพระร่วง ที่มีอัตลักษณ์มีความโดดเด่นและแตกต่างจากที่อื่นๆ โดยการใช้พืชพื้นถิ่นหรือวัสดุจากภายในชุมชนเอง จัดทำเป็นสารบัญชอาหารพื้นถิ่นที่สามารถเชื่อมโยงกับตำนานพระร่วงได้

1.3 ควรมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เชื่อมโยงกับตำนานพระร่วง โดยการพัฒนาเป็นสินค้าที่ระลึกเป็นของฝาก อาจจะเป็นอาหารหรือผลิตภัณฑ์อื่นๆ ที่น่าสนใจที่ต้องร่วมกันคิดค้นและพัฒนาต่อไป

1.4 ชุมชนตามตำนานพระร่วงนอกจากจะสามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในเส้นทางตามตำนานแล้ว ยังสามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวตามประเพณีเพื่อเพิ่มความหลากหลายและความน่าสนใจให้นักท่องเที่ยว ซึ่งก็จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้พบว่ามีประเพณีท้องถิ่นที่โดดเด่นเป็นอัตลักษณ์อยู่มากมายที่น่าสนใจ

1.5 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจัดทำป้ายบอกทางไปยังสถานที่ต่างๆ ตามตำนานพระร่วง และควรสร้างคำอธิบายรายละเอียดเรื่องราวของสถานที่ต่างๆ ตามตำนานท้องถิ่น ชุมชนควรมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ศูนย์บริการข้อมูลข่าวสาร จุดพักห้องน้ำ ลานจอดรถ และร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึกชุมชน เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาแนวทางการยกระดับการท่องเที่ยวชุมชนตามตำนานพระร่วงเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

2.2 การศึกษาแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากฐานทุนทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของชุมชนในอำเภอศรีสัชชาลัย จังหวัดสุโขทัย

เอกสารอ้างอิง

ดินาร์ บุญธรรม. (2555). *ตำนานพระร่วง*. สืบค้น 9 กันยายน 2566. จาก <http://www.thaistudies.chula.ac.th/>.

พิฑูรย์ ทองฉิม, นิศาชล สกุลชาญณรงค์, อรุณพร อธิมาตรไมตรี และ วิมล งามยิ่งยวด (2565). รูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง เพื่อเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลาอย่างยั่งยืน.

ใน *การประชุมหาญวิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ 13 ประจำปี 2565*. (น.2676 – 2678). สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

มณรรดา ศิลปบรรเลง, ภารดี มหาขันธ์ และ เยาวลักษณ์ แสงจันทร์. (2562). คติความเชื่อเรื่องพระร่วงในสังคมไทย: บทบาทและการดำรงอยู่. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 27(54), 298-319.

มณรรดา ศิลปบรรเลง. (2560). เรื่องเล่าพระร่วงตำบลสารจิตร – พระร่วงตำบลนครชุม : การศึกษาเปรียบเทียบ. ใน *การสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 16 ประจำปี 2560*. (น. 791-795). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นสุโขทัย. (2566). สถานที่ท่องเที่ยวจังหวัดสุโขทัย. สืบค้น 9 กันยายน 2566. จาก <https://www.sukhothailocal.go.th/>.

อุษา กล้าวิจารณ์. (2560). แนวทางสู่ความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเอเชีย อากเนย์, 1(2), 70-79.